

Special 2025

Denne artikels forfatter prøver at sætte sig 14 år frem i tiden og se tilbage på i dag. Han prøver også at se 14 år tilbage fra i dag. Hvad sker der de næste 14 år, og hvorledes står det i relation til, hvad der er sket de sidste 14 år. Meget? Lidt? Både meget og lidt? Meget har naturligvis ændret sig i 2025. Noget vil i forhold til 2009 være næsten helt ens. Andet vil være fundamentalt forskelligt. Mange kernebegreber vil være de samme, men nye praksisformer vil være dukket op. Hop ind i tidsmaskinen og følg med. Det er ret spændende!

Specialundervisning,
differentieret almenundervisning,
løbende intern evaluering

Niels Egelund

Uddannelse: Professor i specialpædagogik
 Ansættelsessted: leder af Center for Grundskoleforskning, DPU

Tiden efter 1995

Hvis man i 2009 går 14 år tilbage, vil en ny skolelov med krav om undervisningsdifferentiering lige være trådt i kraft. Salamanca-erklæringen er lige underskrevet. ICD 10's nye diagnostiske system er ved at vinde indpas, men endnu har vi ikke rigtigt mærket ændringerne. Statsministeren er Poul Nyrup, undervisningsministeren Ole Vig Jensen. Danmark er inde i et økonomisk opsving. Børn af indvandrere og flygtninge begynder at være synlige i skolerne, men det er endnu ikke et stort problem. Vi har lige fået resultaterne fra den første store internationale læseundersøgelse, men vi tror ikke på, at det står så dårligt til, som den fortæller.

I de følgende 14 år overvældes vi i skolen af store udfordringer. Undervisningsdifferentieringen har svært ved at finde en form. Undervisningen har i det hele taget svært ved at finde pejlemærker. 1993-lovens CKF'er er vanskelige at forstå og omsætte i praksis. Undervisningsminister Ole Vig Jensen udsender en pjeces "Kvalitet der kan ses". Undervisningsminister Margrethe Vestager begynder derfor at udarbejde "Klare mål". Samarbejdet i lærerteams har en del startvanskeligheder. Vi overvældes at børn med diagnoser med navne og med en hyppighed, vi ikke har set før. Andelen af elever i den vidtgående specialundervisning stiger markant. KVIS-programmet startes for at afhjælpe dette problem. Antallet af heldagsskoler vokser. Vi finder ud af, at arbejdet med elever med anden etnisk baggrund er svært, uden at vi rigtigt forstår hvorfor. Vi får i 2001 en ny regering. Anders Fogh Rasmussen bliver statsminister, Ulla Tørnæs bliver undervisningsminister, og en måned efter offentliggøres den første PISA-undersøgelse med data fra 2000. Der er dog mange, der stadig ikke tror på resultaterne af sådanne undersøgelser, og den pædagogiske verden har travlt med at bortforklare. Den næste PISA-runde

i 2003 og et efterfølgende review fra OECD giver imidlertid anledning til politiske initiativer på folkeskoleområdet, endda nogle meget markante initiativer.

De væsentligste uddannelsespolitiske initiativer i perioden er, at "Klare mål" ophæves til "Bindende mål", at der skabes muligheder for holddannelse efter elevernes niveau, og at der indføres en lang række af tiltag for at styrke evalueringskulturen. Der etableres en undervisningsministeriel evalueringsportal med et væld af evalueringsredskaber, der stilles til fri rådighed for Danmarks lærere, der indføres krav om elevplaner og man starter på – med ringe held – at udvikle et sæt af nationale tests.

Ud over de uddannelsespolitiske initiativer får vi strukturreformen ved starten af 2007, og den amtslige specialundervisning forsvinder. Det er nu de 98 nye og store kommuner, der har ansvaret for al specialundervisning. Resultatet af dette viser sig dog ikke før i 2010, idet der er indgået en borgfredsaftale, der ikke "river tæppet væk" under de tidligere amtslige specialskoler, der har en stor del af deres elevklientel boende i andre kommuner end den kommune, som specialskolen nu er beliggende i og har driftsoverenskomst med. Fra 2010 ændrer situationen sig dog radikalt for nogen af de skoler, der ikke har formået at profilere sig som ressourcecentre, videnscentre og kursusleverandører. Kommunerne tager nu deres børn hjem og skaber med varierende held lokale tilbud i form af specialklasserækker og små specialskoler, sidstnævnte typisk i landsbyskoler, der nedlægges som led i storkommunernes effektiviserings- og rationaliseringsbestrebelse.

Når man står i 2025 vil der være et sæt af ændringer af praksis i 2009, som man synes er helt naturlige, men som i 2009 vær næsten utænkelige. Først og frem-

mest vil folkeskolen sammen med børnehaverne, der er integreret i skolen og ikke længere ses som institutioner, der hører hjemme i et ministerium med socialpolitisk fokus, være samfundets grundlæggende værdi- og videnskabsinstitution med en meget stærk social funktion. Det er her, man lærer at leve og lære i et socialt fællesskab, og det er her det kulturelle fællesskab dannes. Der er ingen tvivl om, at en meget stor del af den faglige læring er overtaget af informationsteknologien, hvorfor lærernes og pædagogernes rolle vil være noget anderledes end i dag. De menneskelige, personlige og sociale roller vil være stærkt i centrum, ikke bare som coach, men også som den, der skaber og støtter relationer. Børnehaveklassen er afskaffet, fordi man efterhånden indså, at den var en anakronisme, som blev startet i 1970'erne for at løse det problem, at nogen børn havde børnehaverfaring, mens andre kom fra hjem med hjemmearbejdende mødre, og for at tilgodese sidstnævnte gruppe, skulle de lige have et år i en børnehaveklasse inden de kom i skole, så alle stod lige. Det fuldstændigt latterlige i, at man i folkeskolen havde et "bånd" på et år, med en helt særskilt personalegruppe uden særlige relationer til resten af skoletiden, gik gradvis op for den pædagogiske verden. Samtidig havde denne verden set, at pædagoguddannede faktisk kunne have en rigtig god funktion i forbindelse med SFO'erne og som støtte til elever med AKT-problemer. De tidligere børnehaveklasseledere kom derfor til at indgå i disse funktioner, ligesom de varetog undervisningen i de kreativt musikke fag i hele indskoling.

Der var fra 2005 opstået problemer med rekruttering til læreruddannelsen, og flere forsøg på at ændre læreruddannelsen viste sig at være forsøg på at lappe en gammel cykel med forældede dæk. Man havde også efterhånden fundet ud af, at for at kunne støtte elevernes læring i et system med en udstrakt undervisningsdifferentiering og en stærk evalueringskultur, var der behov for en stærk fagfaglig, fagdidaktisk, almenpædagogisk og psykologisk viden. Det var også erkendt, at en sådan viden er nødt til at knytte an til den seneste forskning på feltet, og professionshøjskolerne og universiteterne var derfor gået ind i et tæt

samarbejde for at skabe nye attraktive læreruddannelser, og det lykkedes, bl.a. takket være Danmarks Lærerforenings politiske lobbyarbejde. Man havde politisk, på Christiansborg og i Kommunernes Landsforening set, at en 5-årig forskningsbaseret læreruddannelse, som er på kandidatniveau, ikke er en ekstra udgift, men en god investering i Danmarks fremtid – noget man i øvrigt allerede havde set i Finland, i Irland, Singapore og Sydkorea. Lærerne var blevet specialister i undervisning, og de rådede herunder over et stærkt fagligt repertoire i evaluering, specialpædagogik og dansk som andetsprog. Faktisk undrede man sig over, at det ikke var sket lang tid før, og Danmarks Evalueringsinstituts påpejninger af mangelen på undervisningsdifferentiering, indsats over for elever med særlige behov og tosprogede i perioden 2004 – 2009 fik dermed en helt naturlig årsagsforklaring.

Specialundervisning og evaluering i 2025 – et tilbageblik

Hvad det specialpædagogiske felt angår, er der sket store ændringer. Efter Salamanca erklæringen i 1994 kom der fokus på den inklusive skole. I Danmark begyndte man i 1999 at tale om, at skolen skulle være rummelig, men rummelighedsbegrebet blev slidt op, da det ofte var et synonym for besparelser, og i stedet introduceredes begrebet den inkluderende skole. I perioden frem til 2008 skete der gradvis det, at man holdt op med at sende elever med særlige behov hen i støttecenteret. Ændringen skete efter at mange skoler havde ændret deres praksis – og efter en ændring i det officielle regelsæt i 2006. I stedet for at sende eleverne ud blev støtten givet i klasserne ved at lærerteamet fik ekstra ressourcer, så man enten kunne være to lærere i klassen i dele af undervisningstiden, eller man kunne danne små hold. Fordelen var, at eleverne ikke blev ekskluderet fra fællesskabet. Ulempen var, at det kunne være svært at få logistikken til at gå op, ligesom mange lærere ikke følte, at de var klædt på til at give den ekstra støtte. Flere undersøgelser viste også, at meget af støtten gik tabt, fordi den blev til bevidstløs tolærerordning eller blev brugt til kopiering af materialer og telefonopringninger. Desuden var det svært, nogle gange umuligt, at

2025

få faglig sparring fra PPR, der blev oplevet som "nogen der sidder oppe på rådhuset".

Et andet forhold var, at andelen af elever med særlige behov blev ved med at stige – til trods for talen om rummelighed, den inkluderende skole og undervisningsdifferentiering. Stigningen var faktisk for alvor startet i 1985, og det var i øvrigt en stigning, som kunne ses i alle lande. Stigningen gjaldt imidlertid ikke de tre klassiske typer af specialundervisning – for elever med generelle indlæringsvanskeligheder og for elever med læsevanskeligheder. Det var i stedet de såkaldte AKT-problemer, der havde meldt sig på banen, og som i perioden 1985-2008 steg godt 300%. LP-modellen var blevet introduceret i Danmark i 2007, og den havde gjort god fyldest ved, at lærere fik et systemisk syn på, hvad der var opretholdende faktorer i forbindelse med elevernes negative adfærd, og det lykkedes mange steder at skabe nogen læringsmiljøer, der var fremmende for at skabe en god læring. Det lykkedes også mange steder at få PPR's rolle til at ændre sig fra en diagnosticerende kultur til en konsultativ kultur, selv om det tog sin tid.

Først sent fandt man ud af, at årsagen til stigningen i antallet af AKT-elever var en kombination af især tre forhold: De ændrede forhold i familierne med diffuse normer og mindre stabilitet og af og til ringe forældre-evne, fordi forældrene aldrig selv havde oplevet, at der blev sat rammer. Forureningen af miljø og fødevarer, især forårsaget af tungmetaller, men også af tilsætningsstoffer. Samt et øget antal af tidligt fødte børn med lav fødselsvægt. Skolen måtte derfor indrette sig på, at ikke bare variationen af elevernes forudsætninger og potentialer tiltog, men også at behovet for personlig og social støtte til eleverne nærmest eksploderede. Mange lærere følte, at det var en rolle, de ikke var forberedt på, og at udfyldelsen af denne rolle betød, at de havde svært ved at få tid til den faglige læring. Flere klasserumsobservationer viste, at lærerne ofte brugte 50% af deres opmærksomhed på 2-3 meget ukoncentrerede og forstyrrende elever i hver eneste klasse. Hver skole havde fået AKT-lærere, men det viste sig at være svært at få AKT-lærerens ekstra ekspertise integreret i den daglige praksis, fordi

de kun kunne være til stede som sparringspartnere i klasserne meget kort tid, og så stod læreren igen alene med problemerne. Af samme grund så perioden en meget stor udskillelse af elever med AKT-problemer til specialklasser og heldagskoler. Lærerne og de andre elever var så sluppet for AKT-elevernes negative indflydelse på klassenmiljøet, men AKT-eleverne fik nu ikke den normaliserende indflydelse fra de "almindelige" elever. I stedet fik de udelukkende påvirkninger fra andre AKT-elever i et miljø med en meget stor voksenkontakt, et miljø der ikke ligner det almindelige liv, som eleverne gerne skulle ud til.

Omkring 2010 begyndte der imidlertid at ske tre ændringer. Dels dukkede der en ny personalekategori op på skolerne, dels blev videooptagelse af undervisning accepteret og brugt som et helt naturligt led i evaluering, og dels dukkede de første fuldt IT-baserede undervisningssystemer op.

Den nye personalekategori var lærerassistenter, og ideerne blev importeret fra Finland. De var ganske vist kendte andre steder fra, især USA og England, hvor der var forskellige erfaringer, positive så vel som negative, men ved at kombinere de positive erfaringer fra USA og England med erfaringerne fra Finland lykkedes det at skabe en uddannelse af lærerassistenter, der betød, at folkeskolen fik en personalekategori med særlige kompetencer til at støtte AKT-elever. Interessant nok var der flere danske skoler, der var begyndt at ansætte assistenter, af og til med fantasifulde betegnelser som fx "feer". Der var i starten en del modstand blandt lærere over for den nye personalekategori, men man fandt hurtigt ud af, at den personlige støtte, der var bundet til eleverne, og ikke til undervisningen, gav lærerne mulighed for at gennemføre en undervisning uden den megen støj og de mange afbrydelser, de havde været vant til før lærerassistenternes indtog. Lærerassistenterne kunne, hvis der var behov for det, hente eleverne i deres hjem om morgenen, og de fulgte dem i undervisningen, i frikvartererne, i SFO'en og i lektiecafeen. De tog også jævnligt på hjemmebesøg og støttede familierne i opdragelsesmæssige spørgsmål.

Lærerassistenternes indtog betød også, at lærerne ud over at kunne koncentrere sig om undervisningen også kunne beskæftige sig systematisk med evaluering. Det kunne ses ved besøg på skolerne, men det kunne også ses i besøgstallet på evalueringsportalen. Lærerne havde taget de mange evalueringsværktøjer og begrebsættene forbundet hermed til sig. Elevplanerne var blevet et professionelt værktøj, som ikke bare var noget, der blev lavet en gang om året, men var blevet et dokument, som man med regelmæssige mellemrum tog op i forhold til de vurderinger, der løbende blev foretaget. Elevplanerne var nu en fuldgyld-

dig del af den dynamiske løbende interne evaluering, og såvel elever som forældre var særdeles tilfødse med den synlighed, der nu var opnået i arbejdet med at tilbyde alle elever en differentieret undervisning.

Videoptagelse af undervisningen blev i starten betragtet som overvågning, og mange frygtede, at det ville blive et led i ledelsens kontrol med de ansatte. Man indså imidlertid hurtigt, at tilfældigt udvalgte videosekvenser af 15-20 minutters undervisningssituationer var et fremragende redskab til lærernes evaluering af deres egen undervisning og elevernes læring.

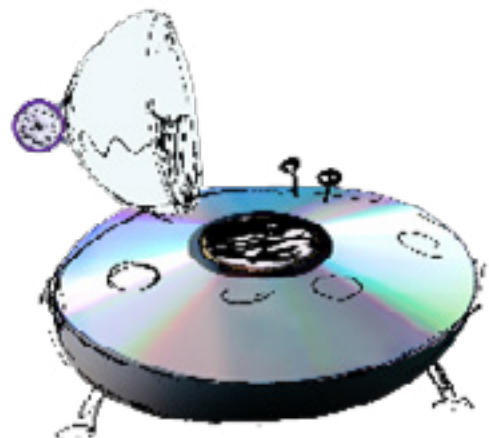
Mens læreren underviser, er lærerens opmærksomhed fokuseret på lærerens egen funktion, og man ser slet ikke alle de ting, der i øvrigt sker i klassen – manglende opmærksomhed hos grupper af elever, "uautoriserede" aktiviteter, kedsomhed, dårligt planlagte skift mellem aktiviteter. Videoptagelser er også et godt redskab i dialogen med skolens AKT-lærere.

De nye IT-baserede undervisningssystemer havde erstattet de traditionelle lærebogssystemer, og de havde en indbygget differentieringsalgoritme som sørgede for, at eleverne hele tiden blev præsenteret for udfordringer, der ramte "zonen for nærmeste udvikling". De var opbygget med bl.a. billeder, animation, videosekvenser, og var lige så attraktive og underholdende, som de spil, eleverne gennem mange år havde brugt en god del af deres fritid på. En anden styrke ved de IT-baserede undervisningssystemer var, at der skete en løbende evaluering af elevernes progression, der blev formidlet til såvel eleverne som lærerne, og forældrene havde også mulighed for at følge udviklingen via skolens intranet. De IT-baserede undervisningssystemer havde overflødiggjort den helt overvejende del af den traditionelle specialundervisning. For døve, blinde og dyslektiske elever var der desuden mulighed for at bruge IT-støttesystemer til oplæsning, præsentation i punktskrift og diktering, der automatisk bliver omsat til skriftsprog eller punktskrift. I tiden efter introduktionen omkring 2010 skete der en stærk udvikling af de IT-baserede undervisningssystemer, så de ikke længere var bundet til elevernes bærbare PC'er, men også var forbundet med elevernes mobiltelefoner.

Hvad den faglige læring angår, kunne en stor del ske uden for skolens rammer, men skolens og dens fysiske og sociale rammer var blevet helt essentielle som samfundets grundlæggende kulturelle værdi- og videnskabsinstitution. Dette gjaldt for alle børn, men havde en særlig stor funktion over for den stigende gruppe af børn med AKT-vanskeligheder.

Der var altså mange ganske fundamentale ændringer i perioden fra 2009 til 2025. En enkelt, som man dårligt lagde mærke til undervejs, men måske i virkeligheden var den mest fundamentale, var, at spe-

cialundervisningsbegrebet næsten gled ud. Den meget differentierede indsats inden for fællesskabets rammer betød, at bortset fra 3-4% af eleverne med de mest gennemgribende udviklingsmæssige forstyrrelser af intellektuel, kontaktmæssig eller social karakter, fik dækket deres behov af deres faglærere og undervisningsassistenterne – med sparring fra skolernes ressourcecentre og fra PPR. Det var derfor kun de 3-4% af eleverne, som fik noget, der blev betegnet specialundervisning, og det specielle heri bestod primært af, at det var i et mindre miljø med en højere personaledekning. I øvrigt var disse mindre miljøer i så stor udstrækning som muligt integreret i det almindelige skolemiljø som "naboklasser", og eleverne indgik i meget høj grad i skolernes rekreative områder og aktiviteter. Begrebet specialpædagogik var imidlertid ikke gledet ud, idet netop den viden og de metoder, der har været udviklet inden for specialpædagogikken i høj grad dækker de principper, der skal indgå i en differentieret undervisning med en høj grad af evalueringskultur.

Cepra-striben

